

Riigikogu põhiseaduskomisjoni istungi protokoll nr 30

Tallinn, Toompea

Teisipäev, 21. november 2023

Algus 14.00, lõpp 15.34

Juhataja: Hendrik Johannes Terras (esimees)

Protokollija: Sten-Kristjan Nurk (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme (Pipi-Liis Siemanni asendusliige); Pipi-Liis Siemann, Timo Suslov, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge

Komisjoni ametnikud: Erle Enneveer (nõunik-sekretariaadijuhataja), Karin Tuulik (nõunik), Helin Leichter (nõunik)

Kutsutud: justiitsminister Kalle Laanet; riigi valimisteenistuse juht Arne Koitmäe; Riigi Infosüsteemi Ameti valimiste infosüsteemide arenduse osakonna tootejuht Tõnis Lepik; Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi riikliku küberturvalisuse osakonna küberturvalisuse õigusnõunik Guido Pääsuke (1. päevakorrapunkt); Justiitsministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik Mariko Jõeorg-Jurtšenko (1.-2. ja 4. päevakorrapunkt); pöördujate kontaktisik Artur Tšužas (6. päevakorrapunkt); ELAKi esimees Liisa-Ly Pakosta (7. päevakorrapunkt); töövarjud Marie Sinivee ja Gerten Pilv (1.-8. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (344 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
2. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu valimise seaduse, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse ja Euroopa Parlamendi valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (292 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
3. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsus „Rahvastikukriisi lahendamise probleemkomisjoni moodustamine“ (324 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
4. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (290 SE) esimese lugemise ettevalmistamine
5. Isamaa fraktsiooni algatatud Riigikogu otsus „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine peaministri abikaasa osalusega äriühingu Venemaaga seotud äritegevuse asjaolude uurimiseks“ (307 OE) esimese lugemise ettevalmistamine
6. Kollektiivne pöördumine "Ei, Venemaa ja Valgevene kodanike hääleõiguse äravõtmisele!"
7. ELAKi ettepanek (22.09 kiri) kaaluda RKKTS § 152² lõike 3 muutmist
8. Info ja muud küsimused

Jaak Valge palus tõsta kinnitatud töökavas 5. päevakorrapunktina kavas olnud Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsus „Rahvastikukriisi lahendamise probleemkomisjoni moodustamine“ (324 OE) esimese lugemise ettevalmistamine järjekorras 3. päevakorrapunktiks, sest peab istungilt varem lahkuma ja tema on eelnõu tutvustaja.

Komisjon nõustus konsensuslikult.

1. Vabariigi Valitsuse algatatud Riigikogu valimise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (344 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Kalle Laanet ütles, et eelnõu üheks oluliseks eesmärgiks on muuta elektroonilise hääletamise regulatsioon selgemaks ning kõrvaldada praktika käigus tekkinud kitsaskohad. Eelnõuga luuakse suurem õigusselgus selles osas, millised on teiste asutuste ülesanded seoses infosüsteemidega, mida kasutatakse valimiste korraldamiseks. Muudatusega seonduvad eelnõu § 1 punktid 2 ja 3 ning § 5. Teiseks täpsustatakse Riigikogu valimise seaduse sätestatud elektroonilise hääletamise reeglistikku, tuginedes viimastel valimistel ilmnenud olulisematele kitsaskohtadele. Nii on Riigikogu valimise seaduse §-i 38 lõikega 4 täiendamise eesmärk täpsustada seaduse tasandil valija õigust lõpetada valimistoimingud pärast kella 20.00. Hääletustoiming võimaldataks lõpuni viia 15 minuti jooksul pärast hääletamise aja lõppemist. Loomulikult peaksid ka valijad ise seisma selle eest, et nad alustaksid elektroonilise hääletamisega aegsasti ega jätaks hääletamist viimasele minutile. Kolmandaks antakse tervikuna uus sõnastus Riigikogu valimise seaduse peatükile 7¹ põhjusel, et Riigikohus on korduvalt viidanud, et seaduse reservatsiooni nõue tuleneb õigusriigi ja demokraatia põhimõtetest ja tähendab, et põhiõigusi puudutavates küsimustes peab kõik põhiõiguste realiseerimise seisukohalt olulised otsused langetama seadusandja. See käib ka valimisõiguse kohta. Seetõttu kehtestatakse eelnõuga seaduse tasandil Vabariigi Valimiskomisjoni otsuse number 3 „Tehnilised nõuded elektroonilise hääletamise üldpõhimõtete tagamiseks“ ja otsuse number 4 „Elektroonilise hääletamise organisatsiooni kirjeldus“ regulatsioon. Loobutud on tarbetute seaduse teksti kordustest ning praktilist töökorralduslikku laadi regulatsioonist. Näiteks rakkerühma koosseis ja muu selline.

K. Laanet jätkas tutvustamist öeldes, et §-i 48³ lõikega 4 täiendamise eesmärk on suurendada avalikkuse usaldust avalikult korraldatava proovihääletamise abil. Selleks lisatakse §-i 48³ uus lõige proovihääletamise kohta. Enne elektroonilise hääletamise algust korraldab riigi valimisteenistus (RVT) avalikult proovihääletamise. Elektrooniliste valimiste vastu usaldusväärse suurendamiseks täiendatakse seaduse §-i 60¹ lõikega 1¹ eesmärgiga kirjeldada seaduse tasandil toiminguid, mis tehakse pärast elektroonilise hääletamise lõppemist ja enne seda, kui RVT alustab elektrooniliste häälte lugemist. Eelnõuga sätestatakse ka selge norm, et arvesse võetakse vaid elektroonilise hääletamise ajal saadud hääled ning süsteemi testimisel või proovihääletuse ajal või eelhääletamise ajaväliselt saadud hääli arvesse ei võeta. Sõltumata hääletusviisist reguleeritakse eelnõuga valija isiku tuvastamine ühtselt seaduse alusel. Varem tuvastati elektroonilise valimise korral valija isik näiteks Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) otsuses määratud korras. Nüüd nähakse eelnõuga ette, et valija isiku tuvastamiseks elektroonilise hääletamise süsteemis, kasutatakse isikut tõendavate dokumentide seaduses sätestatud digitaalseks isiku tõendamiseks ette nähtud dokumenti. Samuti luuakse õiguslik alus isiku tuvastamise vahenditel, nagu e-identimise süsteemide kasutamiseks valija tuvastamiseks. Smart-ID on e-identimise süsteemi lahendus, mis võimaldab e-teenustesse sisselogimist ja digiallkirjade andmist. Smart-ID ei ole küll riiklik e-identimise süsteemi lahendus, kuid Smart-ID konto registreerimise aluseks on riiklik isikut tõendav dokument. Seega on Smart-ID hinnatud kõrge usaldusväärse tasemega. Ta märkis veel, et ettepaneku võimaldada edaspidi elektroonilise hääletamise isiku tuvastamist e-identimise süsteemide kaudu, tegid selle eelnõu väljatöötamiskavatsuse käigus muu hulgas ka Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit ning Majandus ja

Kommunikatsiooniministeerium.

Jaak Valge tõi välja, et eelnõu seletuskirjas väidetakse, et eelnõu eesmärgiks on soov tagada jätkuv avalikkuse usaldus valimistoimingute vastu. Tema arvates on jätkuv usaldus üsna kummaline väide. Viimane Norstati küsitlus näitab seda, et 38% Eesti kodanikest ei usalda e-valimisi ja see on tohutult suur osakaal, mis teiseneb tegelikult kõikide valitavate kogude legitiimsus puudeks. Ta sõnas veel, et saab aru, et eelnõuga luuakse võimalus laiendada e-valimised mobiilseadmetele. J. Valge tõi näite, et Katri Raik on öelnud, et Narvas oli viimaste valimiste ajal arvuti justkui liikuv valimiskast. Kui luua võimalus hääletada mobiiltelefoniga, siis on tegu eriti mugava ja liikuva valimiskastiga. Ta küsis, kuidas K. Laanet kommenteerib selliseid vastuolusid.

Kalle Laanet vastas, et K. Raik oleks pidanud sellisel juhul kiirelt reageerima, kui selline asi toimus, mitte hiljem kommenteerima, et see toimus. Ennetuslik käitumine on väga oluline. Kui rääkida selle eelnõu raames, siis eelnõu on tehnoloogia neutraalne. Ei räägita, mis on lubatud ja mis ei ole lubatud. Seda, millist valimisviisi lõpuks kasutatakse, ütlevad RVT koos VVKga enne valimisi. Mis puudutab usaldust, siis eelnõu seletuskirjas on toodud, et 2023. aastal usaldab üle 60% inimestest e-valimisi. Tema tugineb selle eelnõu raames nendele andmetele.

Ants Frosch küsis, kas Eestis on kaalutud e-valimiste puhul ka rakendada juba e-notarist tuttavat näotuvastussüsteemi, mis oluliselt lisab turvalisust e-valimistele.

Kalle Laanet vastas, et nendes töörühmades, kus tema on osalenud, ei ole seda arutatud. Ta arvas, et miks mitte ei võiks seda tulevikus arutada. See eelnõu seda ei reguleeri.

Helir-Valdor Seeder uuris, kas selle seaduse raames on selgelt piiritletud, et muudetakse elektroonilist hääletust ja muid valimisseaduste küsimusi ei puuduta ning valitsus tegeleb nendega teiste eelnõude raames. Ta tõi välja muude küsimuste puhul näiteks valimisea, valimisringkondade mandaatide erineva arvu jne. Ta soovis teada, kas läbi muudatusettepanekute on võimalik selle seaduse raames ka teisi küsimusi arutada ja seadust täiendada. Ta küsis, kas sai õigesti aru, et seda, millist tehnilist hääletusmeetodit kasutatakse, ei määrata ära seaduses, vaid seda hakkavad otsustama RVT ja VVK. H.-V. Seeder soovis veel teada, et kas on hinnatud kehtivat seadust, et kui on traditsiooniline tavaline hääletus valimisjaoskonnas, siis see on väga steriilne, sest seal on väga vaikne ja inimene saab keskenduda, aga mobiiltelefoniga hääletamine on hoopis teises keskkonnas, kui seda tehakse näiteks disko ajal sõbrannadega. Ta küsis, kas see mahub põhiseaduses toodud ühetaolisuse printsiibi sisse.

Kalle Laanet selgitas, et eelnõu reguleerib neid Riigikohtu ettepanekuid, millega toodi välja, et kuidas teha e-valimisi selgemaks. Samuti reguleeritakse seda, et tehnoloogia neutraalne valimiskeskond oleks selgem ning ka seda, et Smart-ID oleks üks identifitseerimisvahend. Loomulikult võib Riigikogu liige teha muudatusettepanekuid ka selles osas, mis on ka üldisemalt valimistega seotud. Selle eelnõu mõte on selles, et saaks Riigikohtu poolt tehtud ettepanekud piisavalt vara vastu võetud Riigikogus, kui toimuvad Euroopa Parlamendi valimised, sest hea tava kohaselt täpsustakse valimisseadused ära pool aastat enne valimisi. Selle tõttu neid laiemaid teemasid see eelnõu ei puuduta. Mis puudutab põhiseaduslikku analüüsi, et kas diskosaalis ja valimisjaoskonnas on ühetaolisuse printsiip rakendatud, siis seda ta ei osanud öelda, et kas selline analüüs on tehtud. Ta vastas, et H.-V. Seeder sai õigesti aru, et RVTI ja VVKI on otsustusõigus hääletusmeetodite kasutamise osas, sest nemad on spetsialistid, kes seda oskavad hinnata.

Hendrik Johannes Terras tänas külalisi.

Jaak Valge nentis, et EKRE arvates on e-valimistel rida põhipuuduseid, mis ei ole selles

eelnõus kuidagi lahendust leidnud. Esiteks ei ole e-valimiste protsess ja tulemused tervikuna kontrollitavad ja läbipaistvad. Teiseks ei ole tagatud salajasuse nõude täitmine. See läheb hoopis hullemaks selle mobiilhääletuse võimaluse loomisega. Ta märkis, et väga fundamentaalne defekt on see, et pole võimalik kontrollida, kas serveris valimiste ajal töötav programm vastab tegelikult varem avaldatud lähtekoodile. Nendes tingimustes tegeleda kosmeetikaga, ei tundu konstruktiivne. EKRE ei saa kindlasti kuidagi selle eelnõu poolt olla.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku teha eelnõu menetlusotsused.

Otsustati:

1.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 13.12.2023 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

1.2. Teha ettepanek esimene lugemine lõpetada (poolt 6: Anti Allas, Katrin Kuusemäe, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus; vastu 3: Ants Frosch, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge; erapooletuid 0). Jättis hääletamata: Andrei Korobeinik, Helir-Valdor Seeder.

1.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Hendrik Johannes Terras (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

Vastavalt Riigikogu kodu- ja töökorra seadusele on eelnõule muudatusettepanekute esitamise tähtaeg 10 tööpäeva.

2. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu valimise seaduse, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse ja Euroopa Parlamendi valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (292 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Jaak Valge tutvustas eelnõu 292 SE. Ta märkis, et kolm põhilist põhjust, miks EKRE arvab, et e-hääletus tuleks tühistada, on samad põhjused, mis ta tõi välja eelnõu 344 SE juures. Ta tõi veel välja, et valimistel osalemine ja e-hääletuse usaldamine on kaks täiesti erinevat asja. Tegelikult võiks ka põhiseaduskomisjon tellida komisjoni uuringurahade uue küsitluse, kui Norstati küsitlus ei usaldata. Ta ütles kokkuvõtvalt, et kui 38% Eesti kodanikest ei usalda või pigem ei usalda e-valimisi, siis on see juba iseenesest nii tugev argument, et sellised valimised tuleks kohe lõpetada.

Urve Tiidus küsis, kas justiitsministri Kalle Laaneti vastuse argumendid eelmise päevakorrapunkti juures usaldusküsimuse kohta J. Valget ei mõjuta, vaid rõhutakse ikka Norstati küsitlusele.

Jaak Valge märkis, et ta juba vastas sellele, kui ütles, et e-valimistel osalemine ei võrdu e-valimiste usaldusega. Selle tõttu leidis ta, et kui komisjoni liikmed ei usalda Norstati, siis võib tellida uue küsitluse mõne muu uuringufirma käest.

Urve Tiidus küsis, mille põhjal järeldas J. Valge, et komisjoni liikmed ei usalda Norstati.

Jaak Valge selgitas, et mõtles seda, et kui komisjoni liikmed ei usalda, siis võib tellida uue uuringu. Ta toonitas veelkord, et kui juba üle 20% Eesti valijatest ei usalda e-valimisi, siis tuleks e-valimised koheselt tühistada.

Hendrik Johannes Terras tõi välja, et kui mõelda, et ka pabersedelid ei ole olnud ajalooliselt koguaeg kasutusel, vaid tõsteti kätt ja tehti müra, siis millal võiks Eesti ühiskond areneda sinna suunda, et kasutada kaasaegseid lahendusi enda elu korraldamiseks. Ta uuris, kas J. Valge arvates võiks olla millalgi loomulik käik liikuda kaasaegsete vahendite juurde.

Jaak Valge sõnas, et modernse demokraatia algusaegadest peale on hääletatud valimistel pabersedelitega. Ta julges väita, et EKRE ei ole uuenduslike lahenduste vastu, aga need lahendused peavad vastama põhinõuetele. Ka need 38% Eesti elanikest, kes e-valimiste sellist vormi ei toeta, ei ole uuenduste vastu, vaid nad ei usalda seda vormi, mida Eestis praegu kasutatakse. Kõik on selliste uuenduste poolt, mis elu lihtsamaks teevad.

Anti Allas uuris, kas Norstati küsitluse tulemus võis olla seotud ka kuidagi valimistulemustega, mis võib olla teatud mõttes oli üllatuslik. Tema arvates olid sellel muud põhjused. Ta soovis veel teada, et kui mõelda, et e-valimised lõpetatakse, siis milline pahameel võiks sellest tekkida.

Jaak Valge arvas, et küsitluse tulemused võisid tõesti olla seotud valimistulemustega. Inimesed võtavad oma hoiakuid selle pealt, mis parasjagu Eestis või maailmas toimub. Kui see küsitlus toimus aprillis, siis praegu ongi võib-olla inimestel meeled natuke rahunenud ja olekski mõistlik teha uus küsitlus, kus oleks distants valimistega juba suurem. Ta märkis, et A. Allase teisele küsimusele võiks mõelda ka nii, et kas need inimesed, kes on e-valimisi usaldanud, hakkavad siis pabervalimisi mitte usaldama. Tema hinnangul see nii ei oleks.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko tutvustas Vabariigi Valitsuse seisukohti. Valitsus otsustas 26. oktoobri istungil eelnõu 292 SE mitte toetada. Eelnõu on sisult sarnane 21 SE-ga ja seetõttu olid ka Vabariigi Valitsuse seisukohad sarnased.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

2.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 07.12.2023 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

2.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Anti Allas, Katrin Kuusemäe, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus; vastu 3: Ants Frosch, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge; erapooletuid 0). Jättis hääletamata: Andrei Korobeinik, Helir-Valdor Seeder

2.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Katrin Kuusemäe (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

3. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu otsus „Rahvastikukriisi lahendamise probleemkomisjoni moodustamine“ (324 OE) esimese lugemise ettevalmistamine

Jaak Valge tutvustas 324 OE-d. Eestis on käes rahvastikukriis. Sündide arv oli eelmisel aastal viimase saja aasta madalaim. 2023. aasta sündide arv tuleb kindlasti veel madalam kui eelmisel aastal. Ta juhtis tähelepanu, et sündide arv ei ole sama, mis sündimus. Sündimust mõõdetakse summaarse sündimuskordajaga, mis oli eelmisel aastal 1,41. Kõigi aegade madalaim sündimuskordaja oli 1,28 aastal 1998. On karta, et ka sündimuse summaarkordaja võib juba 2023. aastal teha negatiivse rekordi ja kukkuda veel allapoole kui aastal 1998. J. Valge lisas, et Eestis on ka enneolematu immigratsioon. 1950datest aastatest, kui immigratsiooni andmed on Eestis olemas, oli immigratsioon väiksem kui aastal 2022. Ilmselgelt arvestab Statistikaamet Eestisse sisserännanuteks ka inimesi, kes Eestisse ei jää. Igatahes on viimaste aastate vältel toimunud ülikiired ja murrangulised rahvastikusündmused. Eestlase keskmine eluiga ja tervelt elatud aastad on stagneerunud.

J. Valge lausus, et Eestis ei ole ühtegi asutust, kus käsitletakse kõiki rahvastikuprotsesse

süsteemselt. On olemas Sotsiaalministeerium, kus 1,5 töökohta tegeleb pere ja laste teemaga. Siseministeeriumis tehakse esmaste elamislubade statistikat, mille põhjal teeb tema tavaliselt oma prognoose. On olemas ka Statistikaamet, mis on kimpus statistika kvaliteediga. Seal väljastatakse suhteliselt primitiivset teavet ja analüüsini tavaliselt ei jõutagi. Eestis ei ole Rahvastikuministeeriumi ega rahvastikuministrit. Seega puudub asutus, kus sellisel murrangulisel ajal monitooritakse komplekselt Eesti rahvastikusündmusi. EKRE käed jäävad selles osas liiga lühikeseks, sest nad ei ole valitsuses. Ideaalis tuleks luua valitsuse juurde Rahvastikubüroo või eraldiseisev asutus, mis oleks stabiilne ja toimiks järjepidevalt. Ta märkis, et nende võimuses on teha ettepanek luua rahvastikukriisi probleemkomisjon, kuhu koondataks kokku kompleksne teave selle kohta, mis toimub Eesti rahvastikuga ja pakutaks lahendusi. Selleks ongi esitatud 324 OE.

Hendrik Johannes Terras ütles, et tema teada alustas Siseministeerium 2020. aastal sidusa ühiskonna arengukava koostamist, mis käsitleb paljusid teemasid, mida J. Valge välja tõi. Ta küsis, kas see viitab sellele, et sellega juba tegeletakse ja ministeeriumi juures on mõni allüksus, mis sellele keskendub. Ta ütles, et EKRE ettepanek on suhteliselt sarnane sellele, mis on juba töös ja küsis, kas oleks mõistlik seda dubleerida.

Jaak Valge vastas, et see ei ole kindlasti dubleerimine. Küll aga on hea, et esimees osundas ühele asjaolule, millega peaks rahvastikukriisi probleemkomisjon veel lisaks tegelema, nimelt lõimumisega läbi sidusa ühiskonna. Massilise sisserände puhul on lõimumisprobleemid hoopis teistsugused. Üks arengukava, töörühm või komisjon, mille põhieesmärgid on ajutised ja teise rõhuasetusega, ei dubleeri ega asenda kuidagi rahvastikukriisi probleemkomisjoni.

Anti Allas ütles, et on kuulnud, et ka varem on Riigikogus moodustatud selline komisjon. Ta küsis, mis olid selle komisjoni tulemused ja kas J. Valge oli ise otseselt seotud selle komisjoniga.

Jaak Valge märkis, et oli eelmises Riigikogus esimene rahvastiku probleemkomisjoni esimees. Tema esimeheks olemise ajal kirjutati valmis esimene mustand rahvastikupoliitika alustest. See esitati ka erinevatele fraktsioonidele. Hiljem oli selle komisjoni esimees teine Riigikogu liige, kes sai paraku tegeleda selle tööga ainult mõne kuu. Seejärel tuli uus valitsus ja probleemkomisjon likvideeriti. Toona ei olnud probleemkomisjonil sellist tähendust ja see võis tegeleda ka strateegiliste küsimustega, sest samal ajal oli kõrval ka Rahvastikuministeerium. Kui komisjonil oleks tõesti õnnestunud esitada rahvastikupoliitika alused ja kinnitada need strateegilise dokumendina, siis oleks palju rohkem, millele rahvastikupoliitika kujundamisel tugineda. Käesoleval ajal on kaks erinevust: 1) pole kõrval Rahvastikuministeeriumi; 2) rahvastiku olukord on läinud kordades hullemaks.

Hendrik Johannes Terras tõi välja, et eelnevalt A. Allase ja J. Valge poolt mainitud komisjon käis koos üle kahe aasta. Ta uuris, kas EKRE idee on teha rahvastikukriisi probleemkomisjon alatiseks komisjoniks, sest öeldi, et kahest aastast ei piisanud. Ta küsis, kas J. Valge näeb ennast ka loodava komisjoni esimehena.

Jaak Valge vastas, et on poliitiline realist ja arvas, et seda komisjoni ei moodustata. Samuti ei näinud ta ennast esimehena, sest tal on juba palju kohustusi. Kui peaks juhtuma ime, et see komisjon ikkagi luuakse, siis prooviks ta aidata seda komisjoni nii palju kui võimalik. Tal oli väga kahju, kui seda komisjoni nähakse ainult ajutise moodustisena, sest tegelikult oleks vaja alalist analüütikutega mehitatud Rahvastikubürood. Seni, kuni seda bürood ei ole, võiks aseaineks olla see komisjon.

Anti Allas tõi välja, et kui mõned aastad tagasi puhkes koroonakriis, siis mõtles ta oma teisel töökohal, et kuidas see võiks sündimuse arvu mõjutada. Õnneks see hirm osutus ülepaisutatuks. Hiljem on lisandunud kaks olulist argumenti, milleks on sõda ja keeruline majanduslik ebakindlus. Äkki peaks tegelema sügavamalt nende põhjustega ja siis ei peaks nii

palju energiat panema komisjoni moodustamisele.

Jaak Valge ütles, et osa põhjuseid tulenevad kindlasti koroonajast ja sõjast tingitud ebakindlusest, aga kindlasti mitte kõik. On ju teada, et praegune koalitsioon suurendas poliitiliste meetmetega, peretoetuste vähendamise ja perede ebastabiilsust. Kui moodustatakse rahvastikuprotsesside analüüsimise tegelev asutus, siis ei oleks seda komisjoni vaja, aga kuna praegu midagi muud ei ole, siis on komisjoni vaja. Ta märkis veel, et kui jätta koroonajast aeg ja sõda kõrvale, siis hoolimata sellest on Eestis rahvastikukriis. Iseseisvuse taastamise järgsel perioodil ei ole sündimus tõusnud mitte kunagi üle taastetaseme ja massiimmigratsioon on toimunud aastast 2017.

Urve Tiidus tõi välja, et J. Valge väitis, et oodatava eluea kasv on stagneerunud ning ka tervena elatud aastate arv on stagneerunud. Kui lähtuda teadustest, siis on teada, et kasv ei saa olla kunagi lõputu. Sünnitusikka on jõudnud need aastakäigud, kes olid juba iseenesest väiksemad aastakäigud. Ta uuris, kas J. Valge eeldab, et kasv on lõputu.

Jaak Valge lausus, et ei eelda, et kasv oleks lõputu. Ta meenutas, et tegi juba oma tutvustuse alguses märkuse, et ei räägi sündide arvust, vaid sündimuse summaarandajast ja ka lõpetatud sündimusest. Need näitajad ei sõltu sellest, kui palju on sündinud naisi, aga ka need näitajad on halvenenud. Mis puudutab keskmist eluiga ja tervena elatud aastaid, siis eriti Eesti meeste tervena elatud aastad ja keskmine eluiga jääb teiste lääneriikide vastavatele näitajatele tugevalt alla. See tähendab seda, et ei ole lõpmatut kasvu, vaid pigem oleks vaja järele jõuda. Kui järele jõudmine on stagneerunud, siis ongi juba probleem.

Helir-Valdor Seeder toetas seda ettepanekut. Eelmises Riigikogu koosseisus töötas selline komisjon mõnda. See komisjon saab oma tööd teha hästi ja tulemuslikult siis, kui parlament seda tahab ja kui kõik fraktsioonid suhtuvad sellesse tõsiselt, mitte ei võta seda justkui peale surutud komisjoni. Kui eelmises koosseisus see komisjon töötas, siis oli tegu pigem poliitilise kokkuleppega, millega nõustuti, aga seal puudus vajalik entusiasm. Entusiasm saab tekkida teadvustamisest, et demograafiline olukord on Eestis katastroofiliselt kriitiline. Selle tõttu tuleks seda teemat võtta tõsiselt. Ta meenutas, et esimene rahvastikuminister oli Paul-Eerik Rummo Reformierakonnast ja ka Sotsiaaldemokraatlikust Erakonnast on olnud rahvastikuminister, mis tähendab, et selle juured ulatuvad ka teistesse erakondadesse. Vajadus selle teemaga tegeleda on varasemalt olnud erinevate erakondade poolt teadvustatud. Olukorras, kus üldine sündide arv ja sündimus olid mõlemad paremad kui hetkel ja lisandunud on ka siseriiklik rahvastiku ümberpaiknemine, on see väga tõsine probleem. Ta kutsus üles mitte suhtuma sellesse formaalselt ja toetama seda algatust. See poleks riigile üle jõu käiv kulu, aga samas oleks selle komisjoni loomisel suur efekt.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

3.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 14.12.2023 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

3.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Anti Allas, Katrin Kuusemäe, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus; vastu 4: Ants Frosch, Helir-Valdor Seeder, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge; erapooletuid 0).

3.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Anti Allas (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

4. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni algatatud kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (290 SE) esimese lugemise ettevalmistamine

Ants Frosch tutvustas eelnõu 290 SE. Eelnõu eesmärk on anda kohalike valimistel valimisõigus ainult neile inimestele, kes on näidanud üles tegelikku soovi Eestisse integreeruda ja on selleks sooritanud keele- ja kodakondsuseksami. Ta lisas, et lahendus, kus mittekodanikud või võõrriikide kodanikud omavad valimisõigust, on suhteliselt unikaalne. Eesti jaoks muutus olukord kardinaalselt poolteist aastat tagasi veebruaris. On keeruline ette kujutada, et kohalikel valimistel ja selle läbi põhimõtteliselt ka presidendi valimistel omavad hääleõigus inimesed, kes ei ole ennast Eestiga sidusalt määratlenud. Ettepanek on jätta valimisõigus ainult Eesti kodanikele ja Euroopa Liidu (EL) kodanikele.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko otsustas 26. oktoobri istungil eelnõu 290 SE mitte toetada. Teema tõstatamine on täiesti põhjendatud ja seetõttu on ka koalitsioonilepingus, mis on sõlmitud aastateks 2023-2027, sisuline punkt, mille kohaselt töötatakse koostöös riigiõiguse ekspertidega välja õiguslik raamistik Vene Föderatsiooni ja Valgevene kodanike valimisõiguse peatamiseks. Küsimus on väga mitmetahuline ja vajab veel mõtisklemist. Praeguse seisuga ei ole Vabariigi Valitsus veel selles küsimuses sisulisi otsuseid langetanud.

Helir-Valdor Seeder küsis, kas on teada, millal võiks valitsus jõuda selles küsimuses otsuseni valitsuse tööplaanis.

Mariko Jõeorg-Jurtšenko lausus, et tööplaanis on see fikseeritud, aga tööplaaniline tähtaeg on praeguseks möödunud. Ta ei osanud täpsemalt öelda, millal valitsus selle otsuse langetab.

Ants Frosch kommenteeris, et küsimustes, mis ei oma Eesti rahvale eksistentsiaalset või tulevikku määravat mõju, näiteks abieluvõrdsus, jõudis valitsus teha asjad ära väga kiiresti ja suruda ka Riigikogust läbi. Antud küsimus on tegelikult kiireloomuline ja Eesti sisepoliitikas üks prioriteetseid küsimusi, aga sellega valitsus ei taha tegeleda.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

4.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 07.12.2023 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

4.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Anti Allas, Katrin Kuusemäe, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus; vastu 4: Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Helir-Valdor Seeder, Jaak Valge; erapooletuid 0). Jättis hääletamata: Aleksandr Tšaplõgin

4.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni liige Urve Tiidus (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

5. Isamaa fraktsiooni algatatud Riigikogu otsus „Riigikogu uurimiskomisjoni moodustamine peaministri abikaasa osalusega äriühingu Venemaaga seotud äritegevuse asjaolude uurimiseks“ (307 OE) esimese lugemise ettevalmistamine

Helir-Valdor Seeder tutvustas 307 OE-d. Selle juhtumi osas on ikka väga vähe teada, mis on täpselt toimunud. Tema isiklikult on käinud tutvumas ka salajase teabega, millega Riigikogu liige tutvuda saab, aga see tekitas hoopis küsimusi juurde, mitte ei andnud vastuseid. Ka avalikkuses on peaministri selgitused olnud ebamäärased ja vastuolulised. Täna on teada, et palju peaministri öeldust on osutunud valeks. Paljud koalitsiooni poliitikud on valdavalt end sellest teemast distantseerinud, öeldes, et see on peaministri isiklik asi, justkui see oleks Kaja Kallase perekonnasisene asi. Ta tuletas meelde, et nii see ei ole, sest ka laenu oma abikaasale ei andnud ta kui oma abikaasale, vaid kui juriidilisele isikule. Selle tulemusena on tekkinud siseriiklik usalduskriis ja kannatada on saanud ka Eesti maine rahvusvahelisel

areenil. Peaministri usutavus ja usaldatavus laiemas plaanis on saanud kannatada.

H.-V. Seeder ütles, et oleks elementaarne mitte ainult detailsete üksikasjade väljaselgitamine, vaid ka näitamine rahvusvahelisel tasemel, et Eesti on avatud demokraatlik õigusriik, kes ei karda kõige kõrgemal tasemel asjaga tegeleda ja tõde välja selgitada. Parlamentaarse järelevalve elluviimine parlamentaarses riigis on väga oluline signaal nii riigi sisse kui ka väljapoole. Sellest kantuna ongi see eelnõu esitatud. Tänu eelnõule saaks teha parlamentaarset kontrolli ja selgitada välja, kas kõik on olnud juriidiliselt ning moraalselt korrektne. See komisjon ei hakka asendama uurimisorganeid. Ta tõi välja, et seni on peaminister pidanud käima mitmetes erinevates komisjonides aru andmas, kuid selle välistamiseks oleks mõistlik luua üks uurimiskomisjon, kes võtab komplekselt selle killustatud tegevuse kokku ja annab sellele hinnangu. Kõige olulisem on fookuseeritud parlamentaarne järelevalve ja signaal, et Eesti on teinud kõik, et oma head nime ja mainet kaitsta. Ta palus kolleegidel toetada selle komisjoni moodustamist.

Hendrik Johannes Terras tegi ettepaneku teha menetlusotsused.

Otsustati:

5.1. Teha ettepanek võtta eelnõu täiskogu päevakorda 07.12.2023 (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

5.2. Teha ettepanek eelnõu tagasi lükata (poolt 6: Anti Allas, Katrin Kuusemäe, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus; vastu 5: Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Helir-Valdor Seeder, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge; erapooletuid 0).

5.3. Määrata juhtivkomisjoni esindajaks põhiseaduskomisjoni esimees Hendrik Johannes Terras (konsensus: Anti Allas, Ants Frosch, Andrei Korobeinik, Katrin Kuusemäe, Helir-Valdor Seeder, Andrus Seeme, Timo Suslov, Hendrik Johannes Terras, Urve Tiidus, Aleksandr Tšaplõgin, Jaak Valge).

6. Kollektiivne pöördumine "Ei, Venemaa ja Valgevene kodanike häälõiguse äravõtmisele!"

Artur Tžušas tutvustas kollektiivset pöördumist. Ta märkis alustuseks, et ei ole Venemaa kodanik, Putini toetaja ega Venemaa suhtes lojaalne kodanik, vaid on Ukraina poolt. Ta tõi välja, et on häälõiguse äravõtmise vastu mitme aspekti tõttu. Esiteks on ilmne vastuolu põhiseadusega, sest põhiseaduse § 156 ütleb, et kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel on seaduses ettenähtud tingimustel häälõiguslikud selle omavalitsuse maa-alal püsivalt elavad isikud, kes on vähemalt 16 aastat vanad. Vastuolule põhiseadusega on viidanud ka Lauri Läänemets ja Igor Taro. Peale I. Taro väljaütlemist ütles Kalle Laanet, et vastuolu põhiseadusega ei ole ja selle teemaga jätkatakse kohe peale eelarve vastuvõtmist. Tema jaoks on äärmiselt frustreriv, et Eesti Vabariigi põhilised ülesanded peale eelarve vastuvõtmist on põhiseadusest mööda hiilides leida viis, kuidas ära võtta inimeste põhiõigusi. Ta arvas, et asi ei ole konkreetses eelnõus või selle sisus, vaid põhimõttes. Põhiseadusest ei saa üle minna isegi heal eesmärgil. Põhiseaduse alusel peab töötama nii Eesti parlament kui ka Eesti Vabariigi Valitsus, sest see on vastu võetud rahvahääletusel Eesti taasiseseisvumise ajal ja sellest möödahiilimine on väga vale.

A. Tžušas tõi välja, et põhiseaduses ei ole loodud võimalust kohalikele inimestele kohalike omavalitsuse valimistel hääletada lihtsalt niisama, vaid selleks on konkreetsed põhjused. Näiteks on kohalike omavalitsuste põhiteemadeks tänavate remont, koolivõrgud jne. Kindlasti ei ole need teemad seotud üleriigilise poliitikaga. Ongi oluline, et kõik, kes selles kohalikus omavalitsuses elavad, ka teiste riikide kodanikud, saaksid seal kaasa rääkida, sest nad maksavad ju makse. Paljud on ka Eestis sündinud. On väga oluline säilitada valimisõigus, et kõigil oleks hea elada ja kohalikud omavalitsused näeksid välja sellised, nagu soovivad kohalikud inimesed. See on oluline aspekt ja sellest tuleks lähtuda. Ta lisis, et on lugenud, et

Venemaa ja Valgevene kodanikelt hääleõiguse äravõtmist püütakse põhjendada sellega, et Venemaa ja Valgevene kodanikud on kuidagi ohuks Eesti julgeolekule läbi selle, et nad hääletavad kohaliku omavalitsuse valimistel. Kui vaadata kohalike omavalitsuste põhiülesandeid, siis see ei lähe kokku sellega, millega püütakse valimisõiguse ära võtmist põhjendada.

A. Tžušas ütles, et Helir-Valdor Seeder püüdis lahti seletada probleemi, öeldes, et üks omavalitsuse ülesandeid on koolivõrk. Eestikeelsele haridusele üleminek on väga oluline aspekt, millega tuleb kindlasti edasi minna, aga selle juures on kaks nüanssi. Esiteks otsustab eestikeelsele haridusele ülemineku parlament ja on seda juba otsustanud. Kohalikul tasemel ei ole kohalikel poliitikutel mingit otsustuspädevust selle üle, et kas minna edasi eestikeelsele haridusele üleminekuga või mitte. Kohalik omavalitsus saab suunata seda üleminekut lähtudes kohalike inimeste eripäradest. Eestikeelsele haridusele üleminek ei saa toimuda lihtsalt niisama, et võetakse seadus vastu ja siis ongi asi tehtud. Mõned poliitikud usuvad seda, aga nii see kindlasti ei ole. Tuleb lähtuda kohalikest inimestest ja sellest, mis on tegelikud probleemkohad, et kas minna keelekümluse süsteemi järgi või tuleks arvestada teatud eripäraga erinevatele õpilastele. Selle tõttu tulebki kõiki kaasata. Ei saa välja jätta Venemaa ja Valgevene kodanikke, sest lõpuks ei soovi keegi, et need inimesed oleksid või nende lapsed oleksid kuidagi Venemaa suhtes lojaalsed või Putini toetajad. Eesmärk on Eestis teha nii, et Venemaa kodanike lapsed sünniks Eesti patriootidena ja räägiks eesti keelt. Seda saab teha kahel viisil. Esiteks eestikeelsele haridusele üleminekuga ja teiseks tuleb kõiki kaasata. Paratamatult ei saa neid Eesti riigist elimineerida, sest nad on osas Eesti riigist ja Eesti ajaloost. Sellega tuleb arvestada ja seda ei saa ignoreerida.

A. Tžušas lausus, et kui ära võtta valimisõigus Venemaa ja Valgevene kodanikelt, siis suurendatakse sellega segregatsiooni. Inimesed hakkavad tundma, et Eesti riik ei hooli nendest ja ei anna neile sõnaõigust. Kui satutakse kriisiolukorda, siis on suur tõenäosus, et need inimesed jäävad Venemaa poolele, sest Eestis pidevalt rikutakse nende õigusi. Ta sõnas, et erisused Venemaa kodanike ja Eesti kodanike vahel on arusaadavad, sest näiteks Riigikogu valimistel ja Euroopa Parlamendi valimistel Venemaa kodanikud valida ei saa, aga kohalikul tasandil tuleks nendega arvestada. Eestis on niigi lõhestumine ja tema sellist Eesti riiki ei soovi. Tuleks suhtuda empaatilisemalt ja arusaavamalt kõikidesse Eestis elavatesse inimestesse. Ei saa panna kedagi Eestit armastama, kui kasutada ainult piitsa, mitte präänikut. Õiguste äravõtmisega ei muudeta kedagi Eesti riigi suhtes lojaalsemaks, vaid pigem suurendatakse probleeme.

A. Tžušas lausus, et Narvas on 40% valijatest Venemaa kodanikud, mis tähendab, et valimisaktiivsus väheneks vähemalt 40%. See suurendaks ilmselt ka üldisemat vastumeelsust regioonis. Kui on näiteks Eesti kodakondsusega mees, aga tema naisel on Venemaa kodakondsus, siis juhul kui valimistel tema naine ei saa valida, ei pruugi ka mees valida minna. Ida-Virumaal on juba praegu valimisaktiivsus ainult 39% ja kui seda veel vähendada, siis suretatakse välja demokraatia, mis niigi on juba raskes seisus. Seda tuleks hoopis parandada, mitte suurendada probleeme. Ta oli mures, et sellega suretatakse välja kohalik kogukond ja demokraatia, mis Ida-Virumaal on. Kui lõpuks valib volikogu 10%-15% inimestest, siis see ei saa olla kindlasti Eesti eesmärk ja sinna poole ei peaks liikuma. Ta tõi välja, et on mures ja selle tõttu ta selle kollektiivse pöördumise algatas. Ta loodab ja usub paremasse Eestisse, kus austatakse põhiseadust, inimeste põhiõigusi ja kus ei suretata välja kohalikku demokraatiat.

Hendrik Johannes Terras kiitis ettekannet. Ta märkis, et sellel istungil komisjon oma seisukohta ei kujunda, vaid jätkab teema arutelu. Selle pöördumise suhtes on otsuse langetamiseks aega kolm kuud.

7. ELAKi ettepanek (22.09 kiri) kaaluda RKKTS § 152² lõike 3 muutmist

Liisa-Ly Pakosta tutvustas ELAKi ettepanekut. Ta märkis, et ELAK on töötanud suhteliselt sarnase regulatsiooniga umbes 20 aastat ja see tutvustatav probleem on olnud ka varem arutluse all. ELAKi konsensulik ettepanek tuleneb menetlusökonoomikast. Nimelt näeb Riigikogu kodu- ja töökorra seadus (RKKTS) ette sellise võimaluse, et ELAKil on õigus loobuda seisukoha andmisest, mida tuleb küll põhjendada. Samas näeb kord ette, et ELAKile peab igal juhul andma oma seisukoha valdkondlik pädevuspõhine komisjon. RKKTSist on puudu võimalus, et valdkondlik komisjon loobub seisukoha andmisest. See tähendab, et juhul, kui on ette teada, et ELAK on otsustanud seisukohast loobuda, siis valdkondlikul komisjonil seda võimalust ei ole ja see pole menetlusökonoomika seisukohast mõistlik. Eesti on üks väheseid riike Euroopa Liidus (EL), kes menetleb läbi kõik ELi asjad Riigikogus. See ei ole tavapärane praktika ja tavaliselt pööratakse rahvusparlamentides tähelepanu riigile olulistele asjadele ning keskendutakse rohkem nendele asjadele. Vähem olulised asjad ja tehnilise iseloomuga asjad jäetakse üldiselt menetlusest välja. L. Pakosta lausus, et selles suunas on liikumas ka ELAK, et tõsta kvaliteeti just Eestile olulistes küsimustes ja võtta aega kaasata ka huvigruppe. Ta tõi näite, et hiljuti menetleti ELAKis Euroopa Komisjonile loa andmist pidada läbirääkimisi Šveitsiga lennuandmete vahetamiseks. Sellised tehnilist laadi asjad ei vaja põhjalikku parlamentaarset arutelu. Ka selliste asjade puhul tuleb valdkondlikul komisjonil see läbi menetleda.

L. Pakosta lisis veel, et konkreetne ettepanek tõusetus sellest, et ELAKi lauale jõudis ühe õigusakti eelnõu, mille läbirääkimised olid ELi tasandil juba lõppenud. Kui Riigikogu oleks selles osas seisukoha kujundanud, siis ei oleks sellest mingit kasu olnud. Arutelu vajaks tervikuna ka see, et kuidas menetlusökonoomika oleks korraldatud nii, et ikkagi seistaks inimeste arvamuste, õiguste ja seisukohtade eest nagu see ühe parlamendi roll on. Kui rolli ei ole tähtaja möödumise tõttu, siis ei ole mõtet ka menetleda, sest sellel puudub sisuline mõte ja kaal. Ta nõustus kõigiga, kes ütlevad, et valitsusele ei tohiks sellest saada mugavustsoon, kus tähtaja ületamisel saakski asjaga sujuvalt edasi minna. Kui jõutakse selleni, et Riigikogu juhatus võiks seda tagasi saata, näiteks aruandmise tüüpi seletuskirja nõudega.

L. Pakosta ütles, et varasemalt on selle teema menetlus sumbunud, sest tavapäraselt on komisjonide esimehed ja valitsus samas koalitsioonis ja tekib küsimus, et valitsus peaks sellega justkui ise hakkama saama. Tal oleks hea meel, kui põhiseaduskomisjon aitaks läbi mõelda, kuidas oleks aastal 2023 kõige mõistlikum neid asju korraldada, lähtudes sellest, et protsessid on muutunud moodsamaks ja paremaks. Ta informeeris, et ELAK on tellinud uuringu valmimistähtajaga aasta lõpuks, mis puudutab sama küsimust. Lõplikku seisukoha kujundamisel võiks olla mõistlik ka see uuring ära oodata. Uuringus küsitakse tegelikult ettepanekuid ka kõrvaltvaataja silme läbi, mis võiks seda protsesside loogikat puudutada. Riigikogu õigus- ja analüüsiosakond valis uuringu teostajaks Tallinna Ülikooli.

Hendrik Johannes Terras uuris, kas tegu on ühe kaasusepõhise juhtumiga või on see laiapõhjaline probleem, mida juhtub pikema aja vältel taas ja taas.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et kui ta õigesti mäletab, siis tema komisjoni esimeheks olemise ajal on seda tähtjast üleminekut juhtunud umbes neljal või viiel korral.

Urve Tiidus küsis, mis põhjusel tähtaeg läheb üle.

Liisa-Ly Pakosta vastas, et osadel juhtudel on inimlikult unustatud ja teine põhjus on see, kui küsimus on tekitanud vaidlusi, mis on küsimusega edasiliikumist takistanud.

Urve Tiidus märkis, et saab aru, et Šveitsi lennuandmete kohta ei pea Eestil olema arvamust või seisukohta, aga ikkagi on hea teada, et selline teema on päevakorral.

Liisa-Ly Pakosta nõustus. Ta märkis siiski, et ELAKis on ära lõpetatud see, et ministrid käivad paberilt loetavat infot ette kandmas füüsiliselt. Samuti on tellitud kõikidele

õigusaktidele ja eelnõudele kokkuvõtte, kus on kirjas menetlusetapp ja põhilised asjaolud ning mõjud Eestile. See kiirendab oluliselt lugemist. ELAKi päevakorrast on välja arvatud välisasjad ja julgeolekuasjad. Need saadetakse kirjalikult edasi ja neid ei menetleta komisjoni istungite ajal, aga need on nii koalitsioonile kui ka opositsioonile kättesaadavad tutvumiseks. Asi on lahendatud nii, et huvipakkuvates teemades korraldatakse põhjalikumaid kuulamisi. Seega minister tutvustab ühte või teist teemat hoopis põhjalikumalt. See on parem lahendus, sest sissetulevad dokumendid koosnevad tavaliselt paljudest alapunktidest, mis on lühidalt kajastatud. Selles sissetulevas massis on ühe kuu jooksul kokku umbes 200 teemaplokki. Tema sõnul ei ole realistlik, et ka kõige tublimad Riigikogu liikmed suudaksid 200 teemaplokki põhjalikult ja süvenenult läbi käia. Seal on teemasid, mis on Eestile olulised ja pakuvad huvi ja neid teemasid ongi hea läbida kuulamisega, kus minister või kantsler annab sellest teemast pikema ülevaate. Muudatus, et päris kõiki teemasid ei käsitleta, ei too kaasa seda, et Riigikogu liikme infoväli oleks kuidagi väiksem.

Hendrik Johannes Terras sõnas, et põhiseaduskomisjon võtab ettepaneku teatavaks ja seda peetakse meeles.

8. Info ja muud küsimused

Infot ja muid küsimusi ei olnud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Hendrik Johannes Terras
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Sten-Kristjan Nurk
protokollija